

Neurčitost jako vlastnost normativního právního textu

Lukáš Hlouch
KPT PrF MU

Právní pojem a jeho struktura I.

- **PRÁVNÍ JAZYK JE JAZYKEM NEURČITÝM (NEOSTRÝM)**
- základní významovou jednotkou právního jazyka je **právní pojem**
 - základní myšlenkový objekt právní interpretace
 - „shrnutí objektů a přístupů v nejširším slova smyслу do skupin a tříd, které vytvářejí společné juristické hodnoty a popisy.“ (K. Engisch)
- Základní dva rozměry porozumění pojmu / termínu:
 - **OBSAH (INTENZE) → porozumění pojmu v podobě věty**
 - souhrn obecných rozlišovacích znaků, jimiž je pojem jako myšlenkový odraz skutečnosti určen (pojmové znaky)
 - Někdy se intenze ztotožňuje s pojmem jako takovým („význam“)
 - **ROZSAH (EXTENZE) → porozumění pojmu v podobě výčtu prvků**
 - třída jedinců nebo tříd, na něž se pojem vztahuje

XXXX

Právní pojem a jeho struktura II.

- model tří oblastí pojmu (Philipp Heck, Franz Bydlinski) – rozsah pojmu (extenze)

- **JÁDRO**

- význam pojmu vyplývající z obecného či právem definovaného významu

- **NEURČITÁ OBLAST** (tzv. fuzzy edges – H. L. A. Hart)

- podřazení určitého jevu či skutečnosti (znaku) je závislé na subjektivních faktorech a není jednoznačné

- **HRANICE POJMU**

- fiktivní sémantická hranice, za níž již sémanticky nelze předmětnou skutečnost (znak) podřadit pod význam pojmu

- v rámci rozsahu pojmu (jeho hranic) lze provádět výklad:

- striktní (přesný)
- restriktivní (zužující)
- extenzivní (rozšiřující)

- **OBLAST MIMO ROZSAH POJMU**

- pokud má být podřazen jev či skutečnost mimo rozsah pojmu, je třeba užít jiné než sémantickou metodu výkladu

Právní pojem a jeho struktura III.

Jaké vlastnosti tedy má právní jazyk?

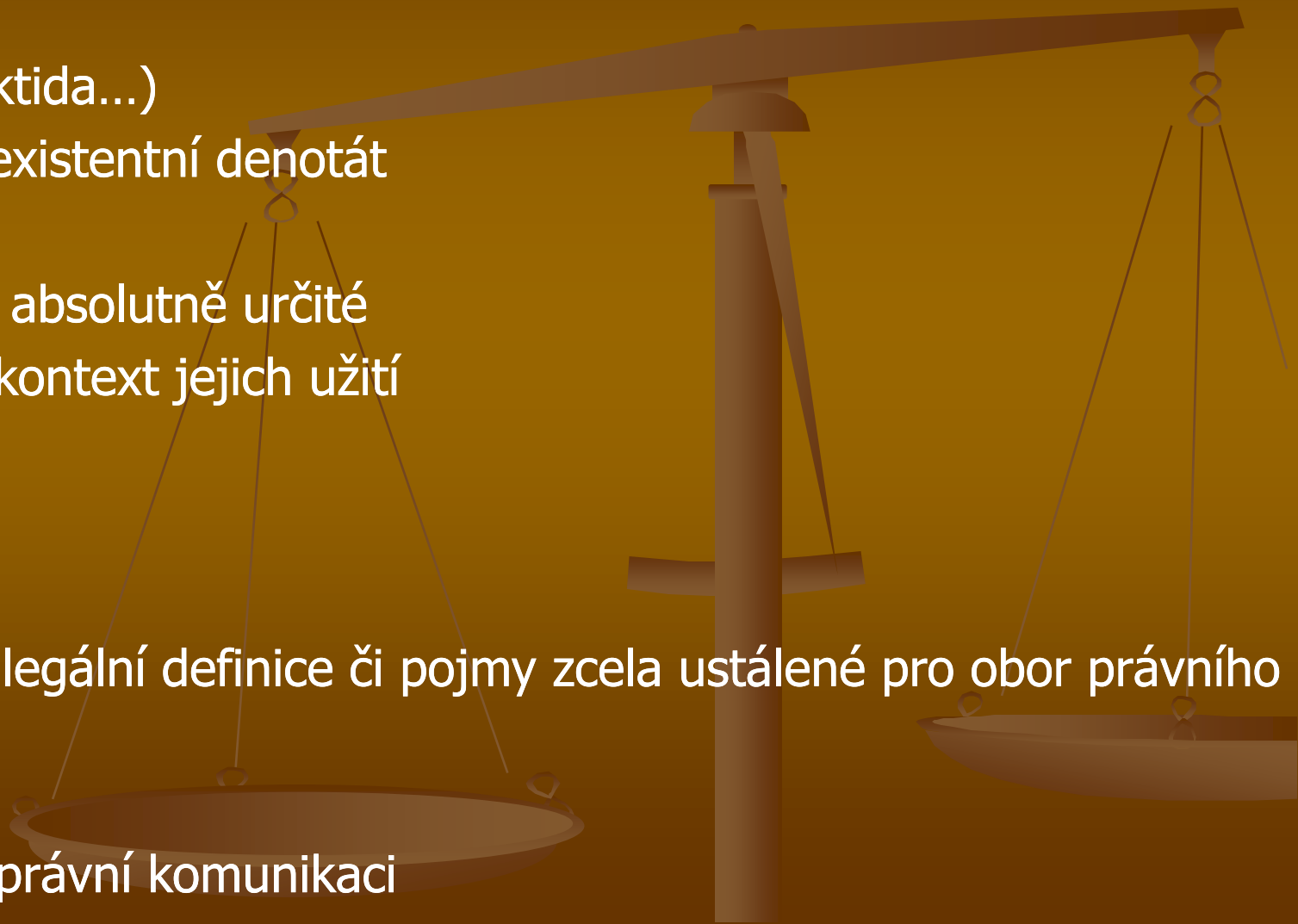
- Právněpolitické požadavky na právní jazyk:
 - Srozumitelnost, určitost a jednoznačnost
- právní jazyk je neurčitý, protože právní pojmy jsou ze své povahy neurčité
- obecnost x neurčitost pojmu
 - právní pojem je obecný, protože se vztahuje na neurčitý počet skutečností (jevů) téhož druhu (třídy, významu)
 - *Vlastník je oprávněn věc držet, užívat, požívat její plody a užitky a nakládat s ní (§ 123 OZ) → každá osoba, již svědčí vlastnické právo k věci*
 - právní pojem je neurčitý, protože na základě jazykového výkladu nelze v každém posuzovaném případě kvalifikace dospět k jednoznačnému závěru, že: „prvek x náleží do rozsahu (třídy) pojmu X“
 - *Má stejná oprávnění i **podílový spoluvlastník** věci?*
= náleží spoluvlastník do rozsahu pojmu vlastník pro účely § 123 OZ?

Neurčitost v jazyce

- Filozofie jazyka (též epistemologie a logika) zkoumá tzv. Sorites paradox (Eubildes – 4. stol. před n.l.):
- Kupa (hromada) *písku, zrní, sena, slámy, vlasů* atd.
 - Kolik *zrn, stébel,* tzn. jednotlivin je zapotřebí, aby se jednalo o „hromadu“ těchto věcí?
 - Otázka použitelnosti formální logiky k poznání konstrukcí přirozeného jazyka
 - Obdobný problém s dalšími vlastnostmi (barvy, chutě,
- Problém subjekt predikátové logiky – určení hranic přičitatelnosti predikátu (vlastnosti) k určitému subjektu
 - Jestliže **jedno** *x* netvoří „hromadu“ *X*, pak ani **n** *x* netvoří „hromadu“ *X*
 - Kde je chyba?

Neurčitost v právním jazyce

- Otázka právních pojmů - dělení z hlediska škály URČITOST – NEURČITOST
 - URČITÉ POJMY
 - Jedinečné názvy (Měsíc, Antarktida...)
 - Pojmy mají obvykle jeden existentní denotát
 - Číslovky
 - Paradox: zcela abstraktní x absolutně určité
 - Neurčitost číslovek vytváří kontext jejich užití
 - RELATIVNĚ URČITÉ
 - Většina právních pojmů
 - Náleží sem i pojmy, které mají legální definice či pojmy zcela ustálené pro obor právního myšlení
 - NEURČITÉ
 - 6 ■ Specifický případ neurčitosti v právní komunikaci

Neurčitost právních pojmů

Co je to tzv. neurčitý právní pojem?

- terminus technicus – nejde o každý právní pojem
- jsou prostředkem vyjádření vůle zákonodárce k dotváření obsahu právní normy interpretací
- Často k těmto pojmům neexistují výslovné (explicitní) legální definice
- např. veřejný zájem, společenská škodlivost, dobré mravy, dobrá víra, poctivý obchodní styk, péče řádného hospodáře, apod.
- Jsou užívány v předpisech práva soukromého i veřejného, a to i v předpisech poměrně kazuistických a v předpisech procesního práva
- Souvisejí úzce s diskrecí (uvážením, volnou úvahou) orgánu aplikace práva
 - výklad neurčitých právních pojmů se zaměřuje na konkrétní skutkovou podstatu a na její vyhodnocení, volné uvážení (diskrece) je orientováno na způsob užití právního následku (často se jedná o sankci)

Řešení neurčitosti právních pojmů

- řešení problému neurčitosti právních pojmů
 - normotvorba a její kvalita
 - kauzuistické právní předpisy (např. nový trestní zákoník)
 - *Zvyšování jednoznačnosti, přesnosti právního jazyka a tedy zvyšování stupně jeho exaktnosti, vede k jeho nesrozumitelnosti, ke snížení informační hodnoty práv, a naopak. Je tím založen paradox právního jazyka: Zvyšování přesnosti, exaktnosti, vede k nesrozumitelnosti, a opačně, zvyšování srozumitelnosti vede ke snižování přesnosti. Snižování entropie přesností vede ke zvýšení nesrozumitelnosti.* (Holländer, P. Filosofie práva. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2006, s. 216)
 - interpretace
 - využívání logicko-systematického a teleologického výkladu
 - do jaké míry může interpret dotvářet v důsledku neurčitosti práva jeho obsah, příp. vytvářet interpretací nová pravidla chování, která normotvůrce výslovně nestanovil?
- Tyto otázky představují základní rámec zkoumání právní metodologie

Diskuse o neurčitosti – teoretický pohled

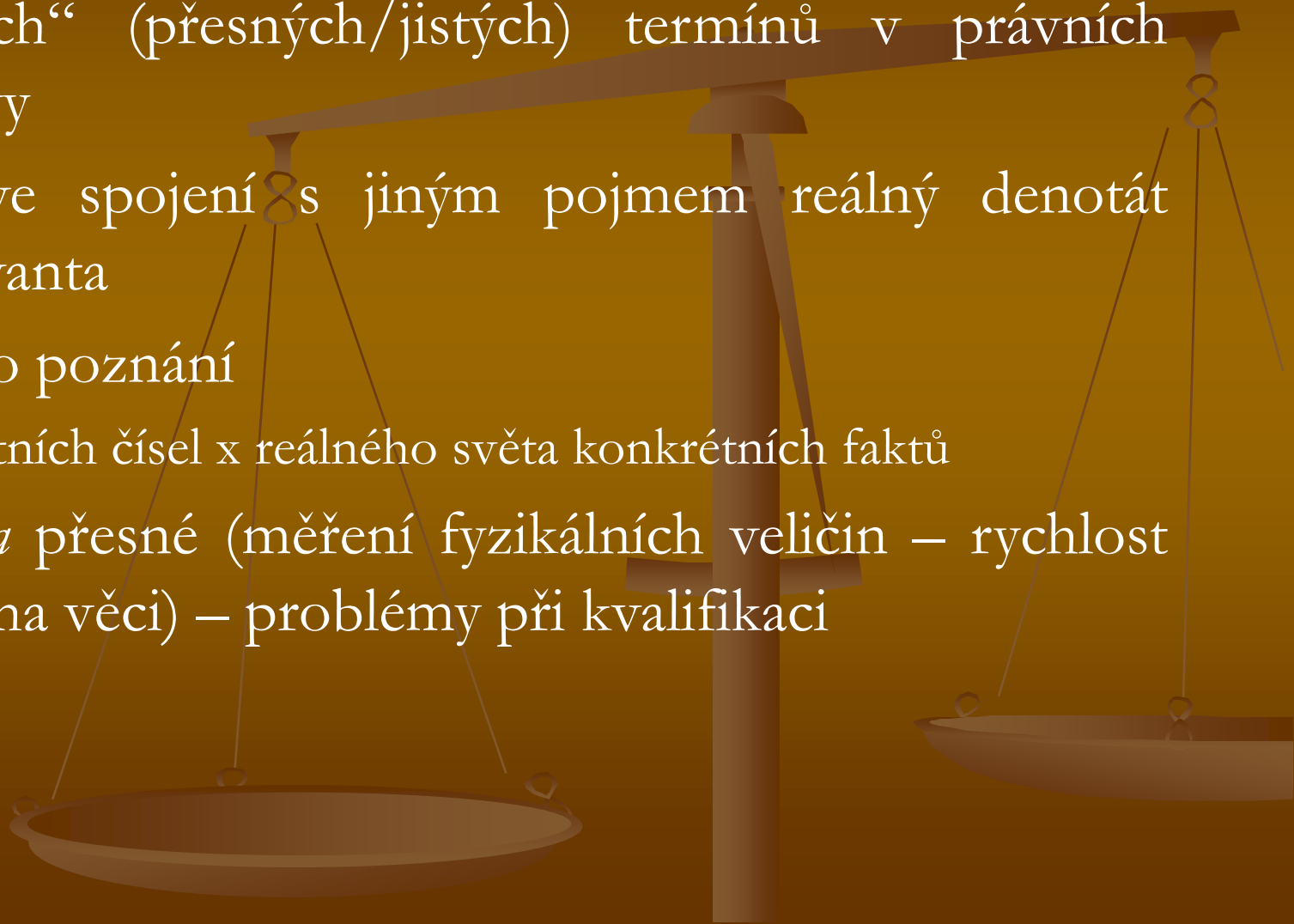
- současná diskuse v teorii – je neurčitost prospěšná (*valuable*), anebo nikoliv? (Sorensen/Asgeirson)
- vztah mezi **vágností** a **neurčitostí**/nejasností – neurčitost či nejasnost nemusí být efektem vágnosti sémantických konstrukcí
- Neurčitost a její vztah k právu
Je to přítel, či nepřítel právní regulace? (T. Endicott)
- sofistickovaná diskuse plná obecných i praktických argumentů
- **Otázka:** Není snaha o precizaci právního textu (*v určitých případech*) zbytečná/kontraproduktivní?

Určitost jako právně-politický cíl

- proklamovaným cílem zapojení určitých/přesných sémantických konstrukcí je požadavek **komunikační (právní) jistoty** – předvídatelnosti
- zároveň současné teorie přesvědčivě dokazují, že sémantika není zárukou jazykové (komunikační) ani právní jistoty
- přesto jde o jeden ze stěžejních legislativních principů potvrzovaných judikaturou ústavních soudů
- jaké sémantické konstrukce jsou tedy přesné – dle doktríny v zásadě pouze číselné pojmy a pojmy názvy
- příklady situací se obvykle generují v povinnostních schématech veřejného i soukromého práva se zřejmými odpovědnostními následky

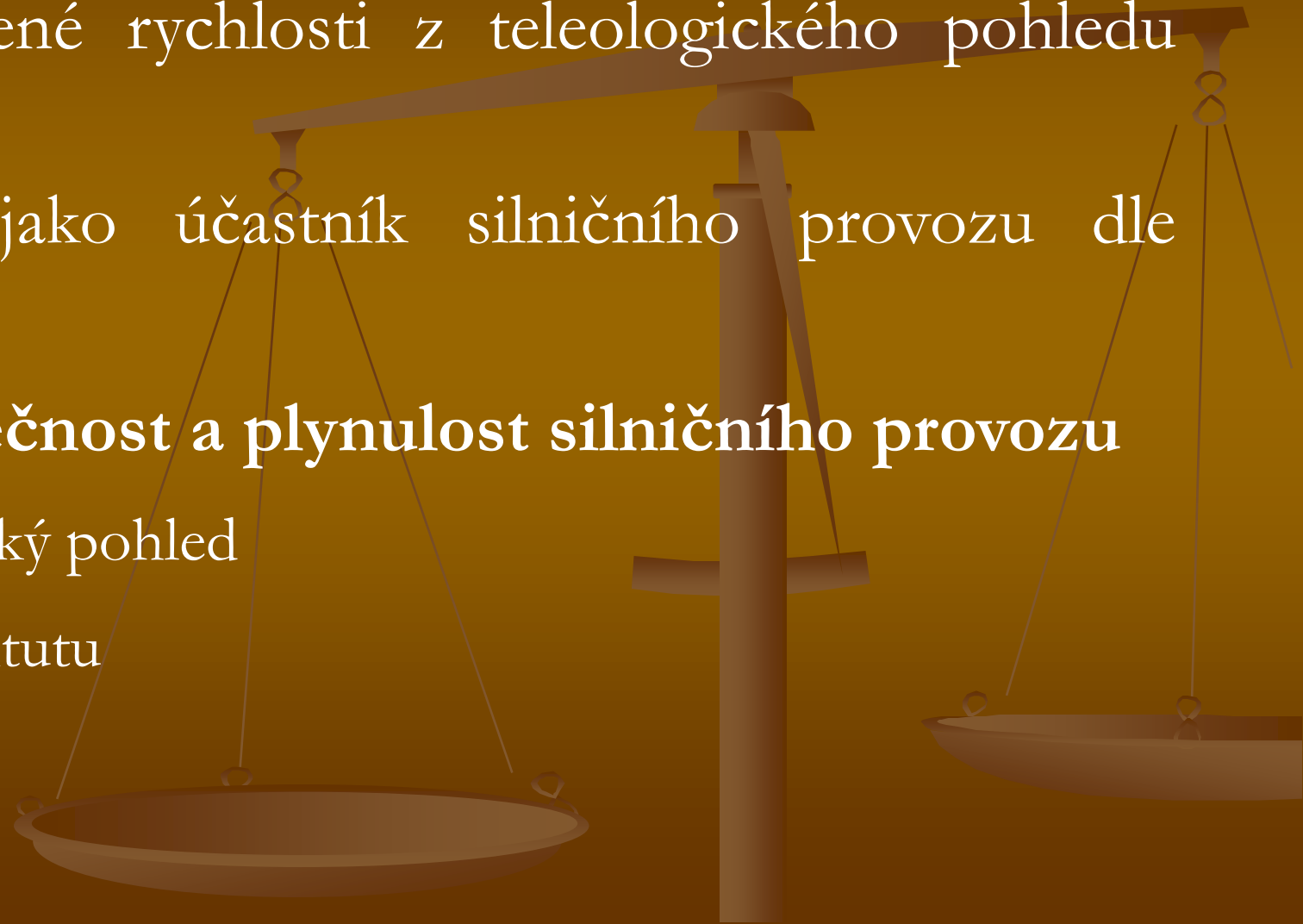
Určitost jako právně-politický cíl

- Problematika užití „určitých“ (přesných/jistých) termínů v právních textech: číselné pojmy a názvy
- má-li mít číselný pojem ve spojení s jiným pojmem reálný denotát (deskriptivní pojmy) – tzv. kvanta
- problém metody empirického poznání
 - kolize ideálního světa abstraktních čísel x reálného světa konkrétních faktů
- empirické poznání není *zcela* přesné (měření fyzikálních veličin – rychlost vozidla, množství látky, poloha věci) – problémy při kvalifikaci

Příklad – koncept nejvyšší povolené rychlosti

- koncept nejvyšší povolené rychlosti z teleologického pohledu (účel – zájem)
- jak *má* řidič vozidla jako účastník silničního provozu dle normotvůrce jet rychle
- Hodnota/Princip: **bezpečnost a plynulost silničního provozu**
 - Axiologický / deontologický pohled
 - Funkcionální analýza institutu

Příklad – koncept nejvyšší povolené rychlosti

■ Zákonný rámec vymezení nejvyšší povolené rychlosti

§ 4 písm. a) zákona č. 361/2000 Sb. - princip

- *Při účasti na provozu na pozemních komunikacích je každý povinen chovat se ohleduplně a ukázněně, aby svým jednáním **neohrožoval** život, zdraví nebo majetek jiných osob ani svůj vlastní, aby nepoškozoval životní prostředí ani neohrožoval život zvířat, své chování je povinen přizpůsobit zejména stavebnímu a dopravně technickému stavu pozemní komunikace, povětrnostním podmínkám, situaci v provozu na pozemních komunikacích, svým schopnostem a svému zdravotnímu stavu*

■ § 18 odst. 1 zákona č. 361/2000 Sb. – norma/princip

*Rychlost jízdy musí řidič přizpůsobit **zejména** svým schopnostem, vlastnostem vozidla a nákladu, předpokládanému stavebnímu a dopravně technickému stavu pozemní komunikace, její kategorii a řídě, povětrnostním podmínkám a jiným okolnostem, které je možno předvídat; **smí jet jen takovou rychlostí, aby byl schopen zastavit vozidlo na vzdálenost, na kterou má rozhled.***

Příklad – koncept nejvyšší povolené rychlosti

- § 18 odst. 2, 3, 4 zákona č. 361/2000 Sb. – zakazující normy

- *Řidič nesmí*

a) snížit náhle rychlost jízdy nebo náhle zastavit, pokud to nevyžaduje bezpečnost provozu na pozemních komunikacích,

b) omezovat plynulost provozu na pozemních komunikacích, zejména bezdůvodně pomalou jízdou a pomalým předjížděním.

(3) Řidič motorového vozidla o maximální přípustné hmotnosti nepřevyšující 3 500 kg, vozidla základní složky integrovaného záchranného systému a autobusu smí jet mimo obec rychlostí nejvýše 90 km.h-1; na silnici pro motorová vozidla rychlostí nejvýše 110 km.h-1 a na dálnici rychlostí nejvýše 130 km.h-1. Řidič jiného motorového vozidla smí jet rychlostí nejvýše 80 km.h-1.

(4) V obci smí jet řidič rychlostí nejvýše 50 km.h-1, a jde-li o dálnici nebo silnici pro motorová vozidla, nejvýše 80 km.h-1.

(5) Řidič nesmí překročit nejvyšší povolenou rychlost vozidla,²⁾ a jde-li o jízdní soupravu, nejvyšší povolenou rychlost žádného z vozidel soupravy.

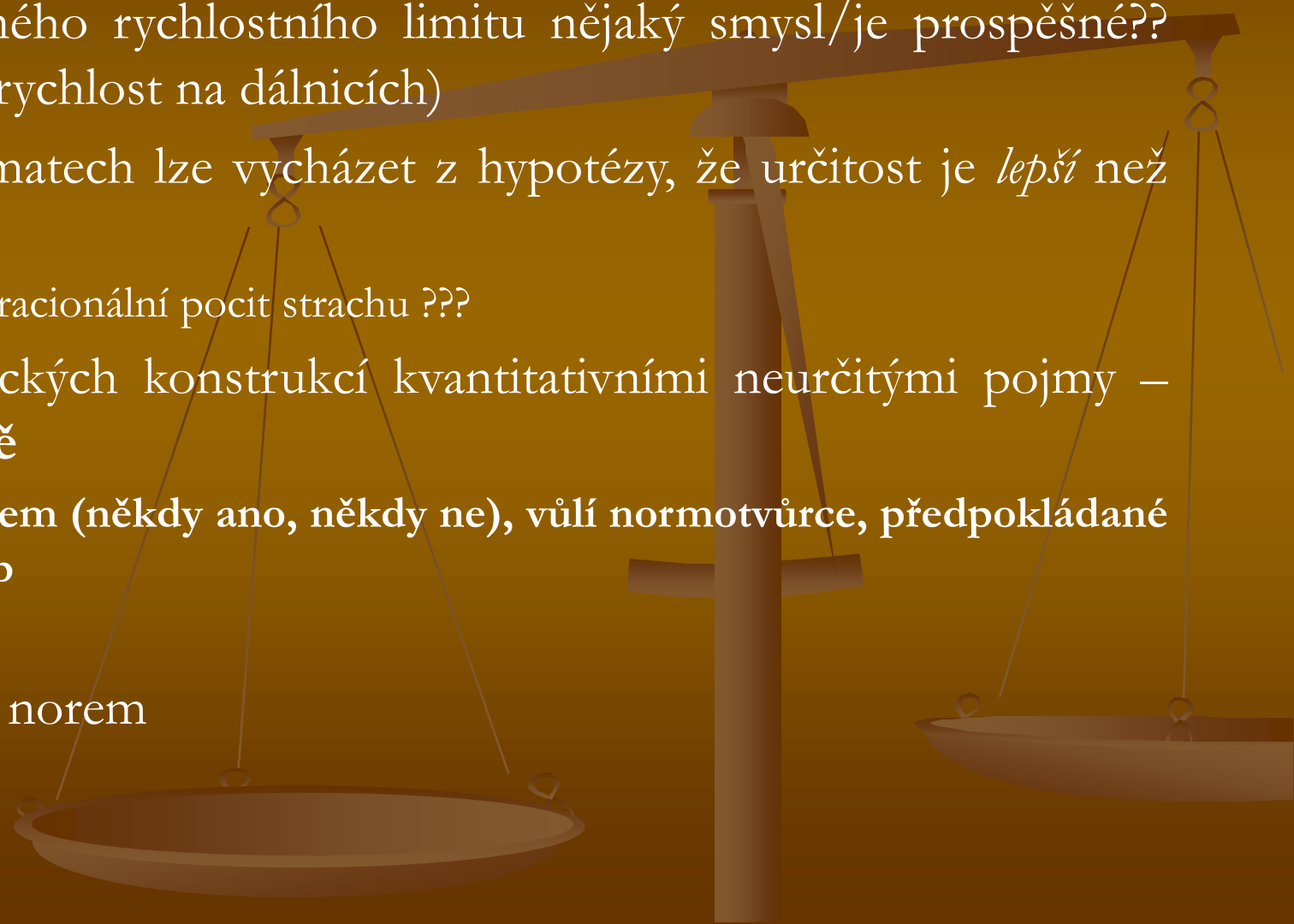
Příklad – koncept nejvyšší povolené rychlosti

■ Interpretace:

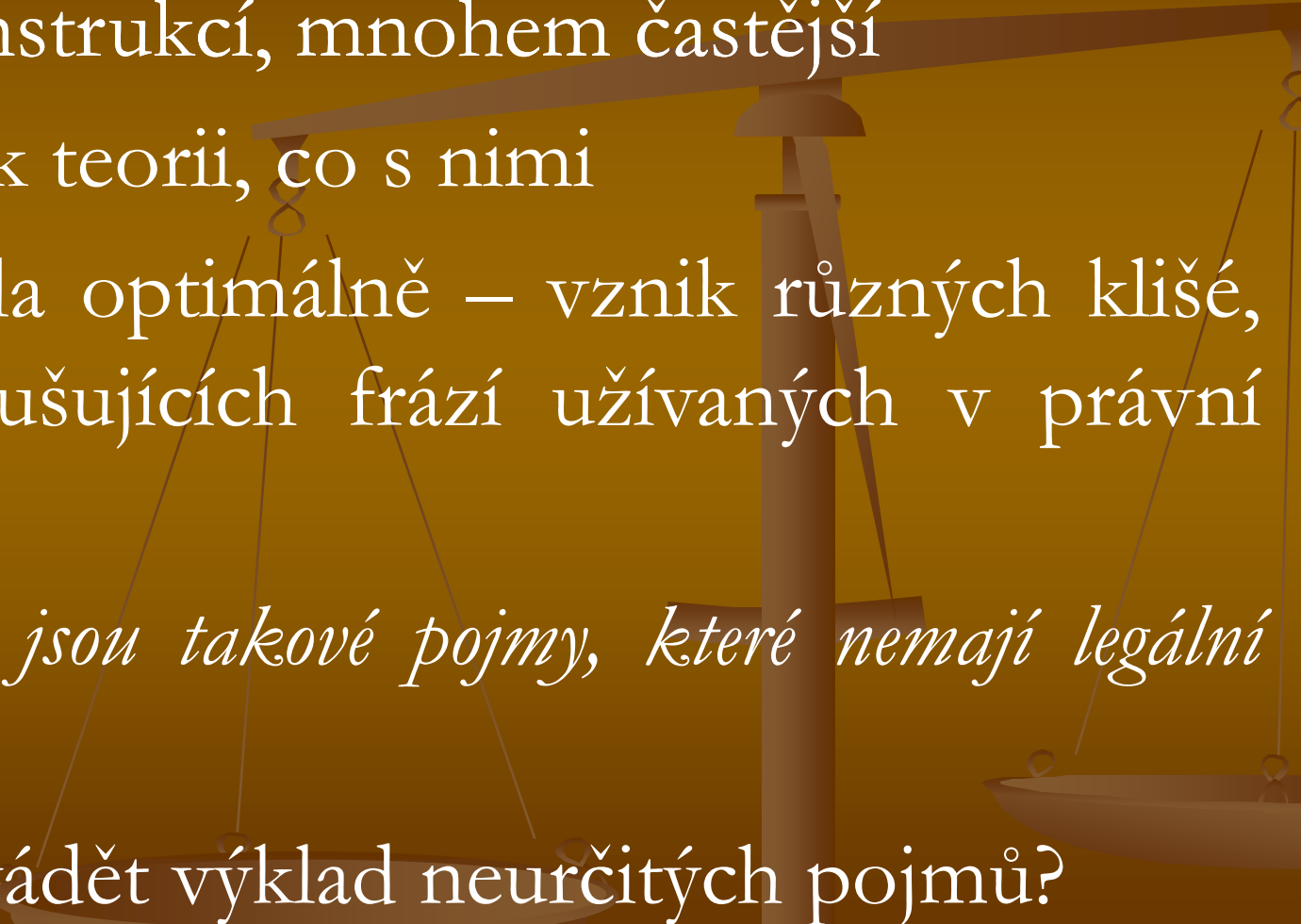
- řidič nesmí jet moc pomalu – aby nezdržoval **plynulost** provozu
- řidič nesmí jet moc rychle – aby neporušil **bezpečnost** provozu
- řidič musí přizpůsobit rychlost vozidla podmínkám provozu a všem okolnostem (sjízdnost vozovky, počasí, stav vozidla, zdravotní stav řidiče...)
- **Z1:** funkcionální analýza příkázaného či zakázaného chování řidiče generuje pravidlo o skutečném chování řidiče, nikoliv samotný rychlostní limit
- **Z2:** řidič může jednat protiprávně, i když rychlostní limit neporuší – přesnost stanovené hranice není zárukou předvídatelnosti práva
- **Z3:** řidič vždy jedná protiprávně, pokud jede vyšší než nejvyšší povolenou rychlostí, i kdyby jel vzhledem k okolnostem bezpečně (kupř. slunečné počasí, zkušený motorista, prázdná dálnice...)
- **Z4:** cílem právní úpravy je, aby řidič jel za všech okolností a ve všech situacích **PŘIMĚŘENĚ** rychle
- **Z5:** určitý číselně vyjádřený rychlostní limit negarantuje, že řidič pozná, jaká je přiměřená rychlost v konkrétní situaci silničního provozu
- **Z6:** určitý rychlostní limit zpětně dotváří princip, z něhož vyplývá – porušuje-li řidič rychlostní limit, minimálně **ohrožuje** zákonem chráněný zájem (právní fikce)

Příklad – koncept nejvyšší povolené rychlosti

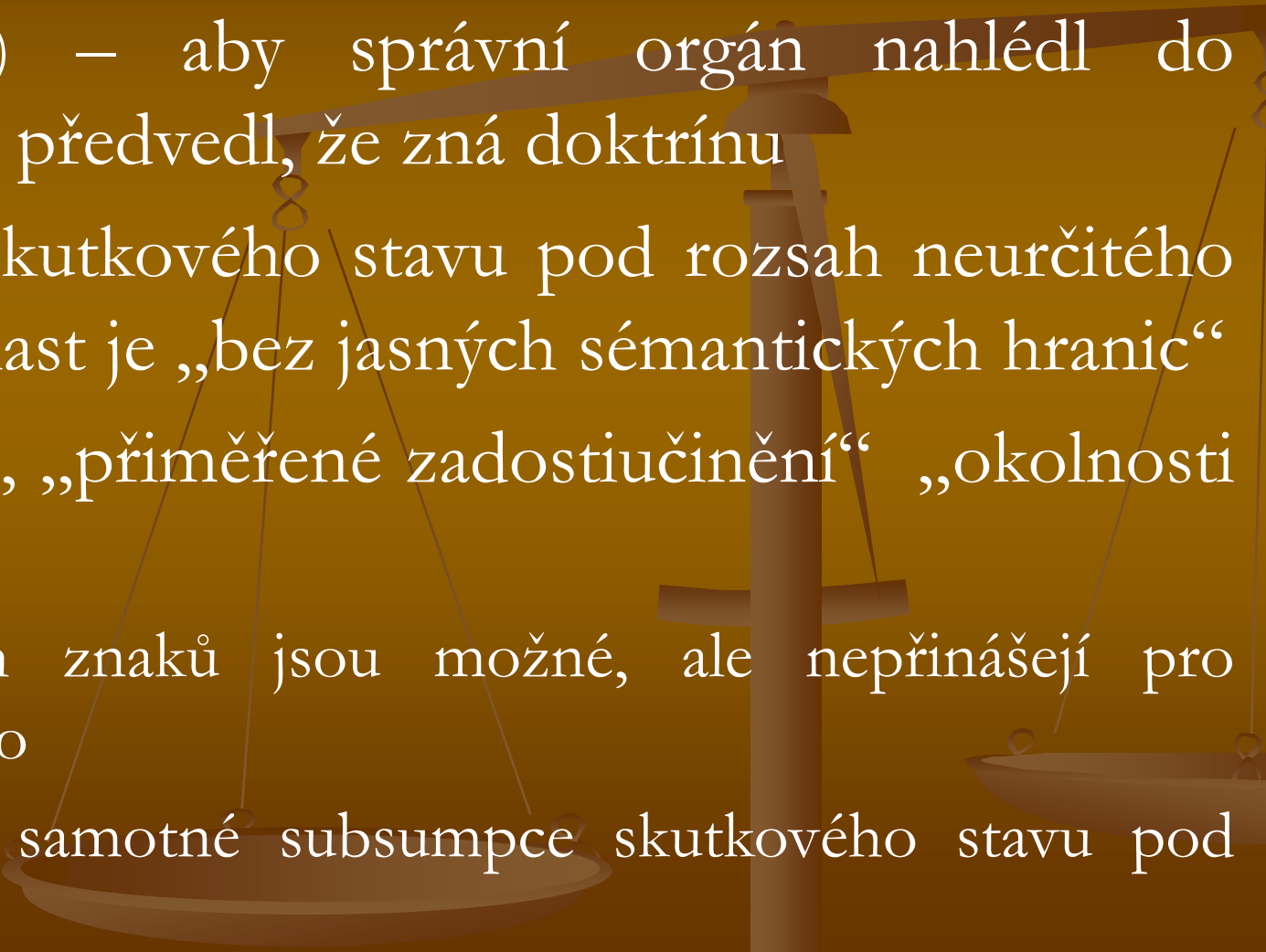
- otázka: má tedy stanovení přesného rychlostního limitu nějaký smysl/je prospěšné??
srov. Německo (neomezená rychlost na dálnicích)
- **teorie:** v odpovědnostních schématech lze vycházet z hypotézy, že určitost je *lepší* než neurčitost – obava z nejistoty
 - empirická zkušenost, anebo pouhý iracionální pocit strachu ???
- návrh: korekce určitých sémantických konstrukcí kvantitativními neurčitými pojmy – **přibližně, přiměřeně, průměrně**
 - vhodnost – podmíněnost kontextem (někdy ano, někdy ne), vůlí normotvůrce, předpokládané dopady na praktické jednání osob
 - Judikатурní požadavky
- přiblížení reality a ideálního světa norem

Neurčitě právní pojmy

- „protipól“ určitých konstrukcí, mnohem častější
 - právní praxe se obrací k teorii, co s nimi
 - teorie neodpovídá zcela optimálně – vznik různých klišé, paušalismů a zjednodušujících frází užívaných v právní praxi
 - Příklad: *„neurčitě pojmy jsou takové pojmy, které nemají legální definici“*
 - Otázka: Jak se má provádět výklad neurčitých pojmů?
-

Neurčité právní pojmy

- Judikatura zdánlivě požaduje výklad intenzionální – dle obsahu (dle pojmových znaků) – aby správní orgán nahlédl do „právnického slovníku“ a předvedl, že zná doktrínu
 - Cílem je ale kvalifikace skutkového stavu pod rozsah neurčitého pojmu, jehož neurčitá oblast je „bez jasných sémantických hranic“
 - Příklady: „veřejný zájem“, „přiměřené zadostiučinění“ „okolnosti zvláštního zřetele hodné“
 - Definice dle pojmových znaků jsou možné, ale nepřinášejí pro subsumpci nic hodnotného
 - Klíčovou je zdůvodnění samotné subsumpce skutkového stavu pod neurčitý pojem
-

Neurčité právní pojmy

■ Příklad – judikát NSS:

- Konstantní judikatura Nejvyššího správního soudu uvádí, že *„teprve poté, kdy správní orgán tento neurčitý právní pojem vyloží, může jej konfrontovat se skutkovými zjištěními konkrétního případu [...]“* (rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 14. 2. 2008, č.j. 7 As 13/2007-56). Z toho tedy vyplývá, že správní orgán je v první řadě povoláván, aby provedl výklad neurčitého právního pojmu, a následně poté přistoupil ke konfrontaci se zjištěným skutkovým stavem, o němž nejsou důvodné pochybnosti. Žalovaný tento judikaturně a doktrinálně stanovený postup nerespektoval, když přistoupil k subsumpci, aniž by však učinil výklad předmětného neurčitého právního pojmu. *„Při interpretaci neurčitého právního pojmu se správní orgán musí zabývat konkrétní skutkovou podstatou, jakož i ostatními okolnostmi případu, přičemž sám musí alespoň rámcově obsah a význam užitého neurčitého pojmu objasnit, a to z toho hlediska, zda posuzovaná věc lze do rámce vytvořeného rozsahem neurčitého pojmu zařadit“* (rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 28.7.2005, čj. 5 Afs 151/2004, č. 701/2005 Sb. NSS).
- výklad neurčitého právního pojmu nelze provést obecně či univerzálně, protože musí odpovídat dané situaci, místním podmínkám času a jiným významným okolnostem, které charakterizují určitou skutkovou podstatu.

Závěr

- neurčitost je nezbytná vlastnost práva v jeho komunikativní rovině – právo je k ní „odsouzeno“ a není to ani špatně, ani dobře (indiferentní pojetí neurčitosti)
- při využití výhod neurčitosti lze více porozumět povaze právních poměrů samotných a neupínat se tolik na sémantiku právního textu
- přílišný důraz na určitost „zavazuje“ k dodržení podmínek jazykové hry dle zásady konzistence právního textu – jestliže na jednom místě byl normotvůrce určitý, proč na jiném místě nikoliv?
- kombinace určitých a neurčitých konstrukcí může u adresátů vyvolávat dojem, že určitá konstrukce vyčerpává poselství právního textu (viz příklad rychlostní limity)